

gò van tocar les trompes e los *tabals*, e cridaren a grans crits: —Aragò, Aragò!—; e aquells del rey de Fransa ... cridaren atressí ... E En Roger diu ... —Via a ells, en nom de Déu!», Desclot (§ 166, *NCl.* v, 117.18). «... Rei N'Anfós ... per anar a la sua coronació ...; nosaltres sis hi fom tramesers de la ciutat de València ...; e hi menam trompadors e *tabaler* e nafil e dolçaina ...; lo senyor infant e ... hi faeren ... 256 cavallers novells ...; cascun ric-hom ... cavalcava ab sos cavallers novells, e així anaven-se'n a l'Aljaferia ... així 10 ab trompes e ab *tabals* e ab flautes, e ab cembes e ab molts d'altres esturments», Muntaner, fets de 1328 (§ 295-6, *Casac.* ix, 10.32, 14.8). Un report dels enviats a vigilar el que passa a Granada porta: «feren pichar les trompes e les *tabals*, e digueren que'l rey 15 Abenjacob avia manat torneig ...» a. 1307 (*BABL* II, 317).¹ Recollit pels lèxics des de JMarc (1185, 1442) i Busa-N. («*tabal* o pandero: tympanum»).

Aviat serveix per a frases metafòriques, ponderatives, iròniques etc. El traïdor espadatxí JnMontpalau 20 provocant JoMartorell, vanta «*tabals*, aldufs, tamborinos e flaviols» en una pretesa lletra de batalla, a. 1437 (p. p. Riquer en la seva malevola introducció a l'ed. del *Tirant*, 49.31). Al·lusió misògina a debilitats femelles: «*tabal*, tambor, / pàr la remor / de lur costat: / ventosiat, / grossa vapor / ...», JRoig (*Spill*, 9629); el predicador amenaçant suplicis d'ultratomba: «axí com l'ase que li daven a bastonades e morí, e feren-ne *tabals* de la pell, e bateren-lo, més: axí los diables ne faran *tabals*, dels desesperats!», StVicent 30 (*Quar.*, 93.72).

L'ar. *ṭabl* 'timbal', encara que d'arrel nominal, tan antic com la llengua escrita dels àrabs, i ja documentat en fonts del S. x (*Dabba wa Insan*, Djauharí: Dieterici 96, Lane 1828b, i el verb postnominal *ṭabal* 'redoblà 35 el timbal' en Al-Laith, fi S. VIII), pertany a l'àrab de pertot;² en el d'Occident es tornava *ṭabal*, que *PAlc* encara accentua *tábal* a la manera clàssica, però sovint aquest lexicògraf evita els vulgarismes molt accentuats (cf. *RACO*, i veg. la nota sobre *achaque* en *DCEC/DECH* I, 48b). Entre les llengües romàniques el mot només és antic en les tres hispàniques; en cast. i port. coexisteixen la forma *atabal*, amb article àrab aglutinat, i *tabal*: tot des dels orígens, c. 1300 o ja S. XIII, cf. *ATABAL*, *DCEC*.

En les llengües de França i d'Itàlia, la paraula arrelada i antiga és el tipus lexical *TA(M)BOR*: si bé després hi penetren les variants de *tabal*, per influència hispànica: fr. *timbale* [1492] i ja *tambale* alguns decenniis abans però amb al·lusió a Espanya; it. *taballo* 50 [c. 1590] i després *timballo* [3.^r quart S. XVII] i ja *attaballe* 1535, però en una lletra de Carles V. Pertot aquest mot, i *tambor*, sorgeixen en relació amb guerres contra mahometans, però amb un fons tradicional de guerra antiga, d'un temps en què l'hegemonia de l'element semític era absoluta entre els musulmans, ço que acaba d'assegurar l'origen estrictament àrab.

En l'alteració de *tabal* en *timbal*/*tambal*, actua la influència dels sinònims, en la qual no hem d'excloure, almenys en alguns llocs, la participació de *CÍMBAL* i 60

del greco-llatí ΤΥΜΠΑΝΟΣ, però més vital hagué de ser la de *timbre*, descendent gal·licat d'aquest últim, i tant o més la de *tambor*; en canvi jo descartaria del tot el turc.³ Cf., però, els articles *TIMPL* i *TAP* (*tampar*) on tracto de qüestions molt relacionades.

L'acció de *tambor* es nota per la variant *atambal* que ja es troba en el S. XIV en l'Arxipreste de Hita (el ms. més acurat), i també va existir, segurament des de bastant antic, en català, almenys en vells romanços i antiga fraseologia folklòrica: «Tambó, lo bon tambó, ... quina hicenda és la vostra? / —L'hicenda que jo tinc - són *tambals* y cornetes / ...» (MilàF, reco. a Agramunt, *Romlio.*, 214B); «Toca *tambal*, / toca, Pasqual, / toca, Regina: / tot són festes d'alegria / ses de Pascu i de Nadal», Camps Merc. (*Folk. Men.* I, 54); «lo *tambaler* dels armats ... donava tres cops pausats de *tambala*», Serra Boldú (*Calendari Folk. d'Urgell*, 107); «en panderos i cimbombes, fabiols i *tambalets*», Moreira (*Folk. Tort.*, 128).

Quant a la variant en *tim-*, el català és la llengua on mostra més arrelament: avui és aproximadament la única usada en català central, i la que consta millor a les Illes, si bé és veritat que en les comarques gironeses *tabal* es manté popular, i més encara en el P. Val. La llengua oficial i la tradició lexicogràfica mantenen *tabal* pertot fins modernament, en forma més o menys artificial, de manera que en fonts catalanes no consta aquella variant fins al S. XVII, en cast. fins a 1739 (*DAut.*); it. 3.^r quart S. XVII; fr., 1492, però en totes aquestes llengües ha restat d'extensió més limitada. Tenint en compte aquestes dates aquí ja és probable que intervingués el *tympanum* llatí dels humanistes, junt amb *tambor* i els fr. *timbre*, *cymbale*. En cat.: «*timbala*: tympanum; tocar les timbales: *timbalejar* ...; *tocador de timbala*: *timbaler* ... tympanista»; Belv. i Lab. ja donen la preferència a *timbal* sobre *tabal*, i a Mallorca els lexicògrafs només registren *timbal* [*DFgra.*]; en el PVal., Escrig admet junts *timbal*, *timbaler*, amb *tabal*, *tabaler*: aquests, però, amb més vida derivativa.

DERIV.: *Tabala* o *timbala* [Lacav.]; «en lo any 1765 se posà la nova música de la ciutat, o del molt IH. Ajuntament de Bna., de trompes de caça, baxons, clarins, obuesos y *timbales*», BdMaldà (*Excurs.*, p. 161) 45 i fins al nostre segle la comparça de «Les Trampes» del municipi ha fet un paper cabdal amb les seves *timbales* en les grans processons, com la de Corpus, en el Cap i Casal. El nom d'aquestes mateixes *Trampes* ha de resultar d'una espècie de compromís fet per la gent popular o infantil entre *tabal*, *timbala* i tràmpol/*trampolejar* (*TAMBALEJAR*), fomentada la *r* per la repercussió de líquida; i la *p* i la *r*, pel valor onomatopèic, i per influència de les *trompes* acompanyants.

Tabalada 'tocada de tabals' [Val., *DAG.*], és el que sens dubte figurava en un doc. oficial de Ciutat de Mall., l'any 1629 (*tabadals* per error *DAG.*): «dissapte infra octavam de la Ascensió, après de vespres, se féu una crida per tota la ciutat ab *tabaladas*, tambors ...; «tamborinada o *tabalada*: golpe que se da con fuerça cayendo en el suelo, esp. con las assentaderas, que en